

ARGUMENTAVIMAS PRADINĖSE KLASĖSE DIRBANT SU ISTORINIAIS ŠALTINIAIS: 4 KLASĖS MOKINIŲ ARGUMENTAVIMO IR ŠALTINIO SUPRATIMO GEBĖJIMŲ KAITA

Aušra Žemgulienė

Vilniaus universitetas, Ugdymo mokslų institutas, Lietuva

Aistė Babachinaitė

Vilnius, Lietuva

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama 4 klasės mokinių argumentavimo ir šaltinio supratimo gebėjimų raiška pasaulio pažinimo pamokose, kai mokiniai dirba su istoriniais šaltiniais. Mokslinės literatūros apžvalga rodo, kad ugdant mokinių istorinį raštingumą yra rekomenduojama nuo žinių reprodukcijos pereiti prie žinių interpretavimo, argumentuotos, įrodymais pagrįstos nuomonės išsakymo. Istorinius šaltinius siūloma pasitelkti ne tik informacijos radimui, bet ir teiginių argumentavimui, argumentų įrodymų patvirtinimui. Ši didaktinį požiūrį inspiruoja konstruktyvizmo idėjos, kurios akcentuoja mokinių mokymąsi aktyviai veikiant, o istorinių šaltinių tyrinėjimas ugdymo procese laikomas tinkamu kurti sąlygas kritiškai mąstyti, samprotauti, išmokti argumentus grįsti patikimais įrodymais. Kita vertus, argumentavimo mokymas integruojant kalbos ir istorijos turinį, kuria prielaidas siekti, kad mokiniai ne tik reikštų savo mintis argumentuodami (t. y. vartotų kalbą), bet ir augintų istorijos supratimo gebėjimus.

Vadovaujantis argumentavimo, kaip teiginio ir jo pagrindimo argumentais, paremtais įrodymais iš patikimų šaltinių, samprata, mokinių argumentavimo raiškos gebėjimai ir jų pokyčiai ištirti taikant darbui su šaltiniais parengtus užduočių klausimynus, sukonstruotus, atsižvelgus į Lietuvos pradinio ugdymo turinio specifiką. Mokinių argumentavimo gebėjimų raiška tirta prieš ir po ugdomosios veiklos siekiant išsiaiškinti, ar / kaip darbas su istoriniais šaltiniais padeda ugdyti 4 klasės mokinių argumentavimo gebėjimus. Tyrimas atskleidė, jog 4 klasės mokiniai geba iškelti teiginius ir pateikti argumentus, remdamiesi istoriniu šaltiniu. Tačiau jiems sudėtinga pateikti tinkamus įrodymus, nes tai reikalauja šaltinio patikimumo supratimo. Po tikslingos ugdomosios veiklos dauguma vaikų jau gebėjo savo argumentus paremti įrodymais, t. y. duomenimis iš patikimo šaltinio. Tai rodo, kad argumentavimo užduotys dirbant su istoriniais šaltiniais padėjo ugdyti ne tik paties argumentavimo (t. y. kalbos), bet ir gilesnio istorinio šaltinio kaip įrodymo supratimo (t. y. istorijos dalyko) gebėjimus.

Pagrindiniai žodžiai: *pradinis ugdymas, argumentavimo mokymas, istorijos mokymas, darbas su istoriniais šaltiniais.*

Įvadas

Šiuolaikinio istorijos mokymo samprata sparčiai keičiasi dėl socialinio konstruktyvizmo idėjų poveikio. Konstruojant ugdymo turinį siekiama atsisakyti žinių atgaminimo ir pereiti prie mokslinio tyrinėjimo metodikos taikymo, kuri skatina mokinius „atrsti“ istoriją ir mokyti ją suprasti. Tokiu būdu siekiama mokiniams suteikti galimybę mąstyti, aiškinti, interpretuoti, konstruoti argumentus ir grįsti juos įrodymais (Woolfolk, 2010). Konstruktyvizmo šalininkai plačiai skleidžia idėją „mokyti veikiant“, kuri skatina mokinius „būti

savo žinių / žinojimo autoriais“ (Steiner, 2014). Kalbėdami apie konstruktyvizmo idėjomis grindžiamą ugdymą galėtume išskirti keturis labiausiai charakterizuojančius ypatumus: 1) naujų žinių bei supratimo konstravimas; 2) dalyvavimas socialinėje interakcijoje; 3) autentiški mokymosi metodai; 4) rėmimasis turimomis žiniomis, supratimu (Krahenbuhl, 2016). Mokiniai pagal šią teoriją dalyvauja aktyviose veiklose, kurios skatina kelti mokslinius klausimus, tyrinėti, įrodinėti, argumentuoti, daryti išvadas, aktyviai diskutuoti ir taip kurti savo dalykinį supratimą.

Siekiant ugdyti gilų supratimą, mokslinis diskursas dažniausiai vartoja kritinio mąstymo ugdymo terminą. Ir nors nėra vieningos nuomonės, matyti, kad kritinio mąstymo elementus vis dažniau siūloma taikyti jau nuo darželio. Suvokiant, kad vaikai dar nepajėgūs atlikti sudėtingų mokymosi užduočių, jų ugdyme rekomenduojama daugiau remtis jų begaline vaizduote kaip savybe, būdinga kritiniam mąstymui. Pavyzdžiui, siūloma su vaikais tyrinėti žymių asmenybių paveikslėlius ar aptarti, ką reiškia jų pasakyti žodžiai, nes tai atviri klausimai, lavinantys ir mąstymo, ir kūrybiškumo gebėjimus (Elder, 2012, p. 131). Su kritinio mąstymo ugdymu siejamas ir gebėjimas jį išreikšti, iškomunikuoti, argumentuoti. E. Hale'is (2012) kalba apie kvalifikuotą kalbos vartojimą kaip intelektinių pajėgų įrodymą. Intelektualios kalbos vartojimas parodo bendruosius intelektinius įgūdžius, leidžiančius įžvelgti bendrą vaizdą ir kritiškai mąstyti įvairiose akademinėse srityse. Jis cituoja Postman'o (1996) teiginį, kad žinios apie dalyką dažniausiai reiškia šio dalyko kalbos žinojimą ir kad istorija nėra vien įvykiai, kurie kažkada įvyko, bet tai yra kalba, apibūdinanti ir interpretuojanti įvykius, pagal istorikų nustatytas taisykles (Hale, 2012, p. 154).

N. Muller Mirza ir A. N. Perret-Clermont (2009) teigimu, pastarąjį dešimtmetį argumentai patraukė dėmesį kaip kalbinis, loginis, dialoginis ir psichologinis procesas, skatinantis samprotavimą ir mokymąsi. Argumentavimas padeda suprasti patį mokymąsi kaip žinių tyrimą ir aiškinimą, leidžia įžvelgti skirtingų sampratų bei požiūrių įvairovę. Mokiniais tai kartu yra ir tam tikrų tyrinėjimo taisyklių, susitarimų pažinimas, t. y. konstruktyvaus socialinio pažinimo procesų perpratimas ir tyrimo gebėjimų įgijimas. Tyrėjai pastebi, kad mokymosi veiklose dialogas, ginčai, įrodinėjimas, argumentavimas vis dar nėra tapę įprastu reiškiniu daugelio mokyklų kultūroje (Muller Mirza ir Perret-Clermont, 2009, p. 1–2). Tačiau tyrimai rodo, kad išmokyti vaikus argumentuoti – yra esminis bet kurios srities ugdymo tikslas, nes kalbos vartojimas kaip priemonė padeda auginti jų intelektinius pajėgumus (Mercer, 2009, p. 177). P. Deane ir Y. Song nuomone, nepaisant to, kad vaikai jau gana ankstyvame amžiuje ima reikšti nuomonę ir gali pateikti bent vieną jos pagrindimo priežastį, jie tik palaipsniui išmoksta įvaldyti visus argumentavimo struktūros komponentus ir juos reikia to specialiai mokyti (Deane, Song, 2015).

Z. Nauckūnaitė pateikia paplitusį S. Toulmin'o, (1958) argumentavimo aiškinimą ir argumentacijos apibrėžtį kaip loginę kategoriją, t. y. įrodymų pateikimą, įrodomąją tezę pagrindžiantį teiginį (Nauckūnaitė, 2007, p. 136). Tačiau jos teigimu, argumentavimo mokymo didaktinės perspektyvos yra daug platesnės ir ugdymo rezultate įgyjama argumentavimo kompetencija gali būti vertinama keliais aspektais: kaip rezultatas (produktas), kaip procesas ir kaip procedūra (Nauckūnaitė, 2007, p. 138). Jos teigimu, argumentavimo kalba yra skirta logine argumentų galia įrodyti teiginį (tezę) ir / arba išraiškos emocingumu įtikinti adresatą. Argumentaciją ji apibrėžia kaip „samprotavimu pagrįstą komunikacijos formą, siekiant paveikti kitų žmonių įsitikinimus, vertybines nuostatas ir / arba elgesį sakytiniu ar rašytiniu tekstu“ (Nauckūnaitė, 2005, p. 5). G. Scharaw'as ir A. Gutierrez'as (2012) kalba apie

paprastą argumentą, kuris turi vieną teiginį ir vieną įrodymą bei sudėtingus argumentus, turinčius daugiau teiginių ir įrodymų, kurie gali išplaukti vieni iš kitų (grandininiai). Paprastą argumentą apibrėžia (remiasi Inch & Warnick, 1998; Kuhn, 1991) kaip teiginį (išvadą), grindžiamą patikimu įrodymu. Tai, anot jų, apima gebėjimus formuluoti teiginį, rinkti ir vertinti įrodymus, integruoti kelių šaltinių įrodymus, padedančius pagrįsti, paneigti, užginčyti teiginį (išvadą) (Schraw, Gutierrez, 2012, p. 192–193). Šiame tyrime, atsižvelgus į Lietuvos pradinio ugdymo programos specifiką, argumentavimo gebėjimus siekta ugdyti laikantis loginės argumento konstravimo priegijos.

Išmokti kritiškai mąstyti reiškia – abejoti idėjomis, kelti klausimus, vertinti, kuo grindžiama viena ar kita pozicija, ar pakankamai svarūs ir logiškai yra išdėstomi argumentai (Rimkutė, 2007, p. 126–127). Šiuos gebėjimus svarbu integruoti į visų dalykų turinį. Ypač palanku juos ugdyti mokantis istorijos, juk istorijos mokslas grindžiamas faktų bei šaltinių analize ir jų interpretacija. Be to, nors ir negausūs užsienio tyrimai, jie rodo, kad pradinių klasių mokiniai geba analizuoti šaltinius (Stolare, 2017), rinkti informaciją, ją apibendrinti, naudoti šaltinių duomenis kaip įrodymą argumentams paremti (Cooper, 2011).

Nagrinėjant argumentavimo reiškinį istorijos mokymo(si) procese, tikslinga atsižvelgti į *istorinio mąstymo* ugdymo sampratą. Jannet van Drie ir Carla van Boxtel (2008) istorinį samprotavimą apibrėžia kaip veiklą, kurios metu yra renkama informacija apie praeitį, siekiant ją apibūdinti, palyginti, paaiškinti istorinius fenomenus. Tam, kad būtų pasiekti aukščiausi gebėjimai šioje srityje yra siūlomi šeši komponentai, iš kurių du – argumentavimas ir šaltinių naudojimas – tarpusavyje susiję, nes argumentavimas suprantamas kaip teiginio pagrindimas argumentais, remiantis patikimais įrodymais iš šaltinių, kurie teikia informaciją apie praeitį (Van Drie, Van Boxtel, 2008).

Istorijos didaktai vieningai sutaria, kad šaltinių tyrinėjimas – puikus praeities pažinimo būdas. B. Šetkus (2002) teigia, jog geriausias istorijos pažinimas naudojant istorinius šaltinius yra paremtas autentiško, kitais žodžiais – pirminio šaltinio – nagrinėjimu bei jo interpretavimu, nes istorikai – antrinių šaltinių autoriai – tą patį įvykį gali nušviesti labai skirtingai. Mokantis tokiu būdu mokiniams yra sudaromos galimybės turėti ir reikšti savo nuomonę, o ne atkartoti kito žmogaus mintis. Autorius darbą su istoriniais šaltiniais skirsto į tris lygmenis: 1) kai istorinis šaltinis yra papildoma informacija ir ji nėra nagrinėjama; 2) kai šaltinyje ieškoma tiesiogiai ir netiesiogiai išreikštos informacijos; 3) savo istorijos naratyvo kūrimas renkant argumentus iš šaltinio. Paskutinis lygmuo reikalauja samprotauti, pagrįsti, įrodyti ir taip ugdo kritinį mąstymą (Šetkus, 2002, p. 10–11, 22–25), tačiau reikia pastebėti, kad pradiniam ugdyme pastarasis taikomas mažiausiai.

S. Wineburg (2010) pateikia kiek kitokią darbo su šaltiniais sistemą. Jis teigia, kad istorijos mokslo kokybiškas pažinimas galimas tik istoriko kaip detektyvo vaidmenyje, kai ieškoma įrodymų pirminiuose šaltiniuose, todėl siūloma nuosekli strategija: šaltinio pagrindinių duomenų (*metrikos nustatymas* (aiškintis šaltinio autorystę, sukūrimo laiką); *detalus skaitymas* (kritiškai apsvaistyti, kokią žinutę šaltinio autorius nori perduoti, kokius išsireiškimus vartoja); *kontekstualizavimas* (susieti šaltinį, jo autorių bei įvykius su to meto kontekstu); *pagrindinių žinių naudojimas* (kelti ir atsakyti į klausimus: kokios žinios dar galėtų padėti geriau suprasti šaltinį? Ką dar žinau šia tema?); *skaitymas tarp eilučių* (aiškintis, ko autorius nepasako, kas nusiūpta, nutylėta, ko trūksta? Gal kažkas kelia įtarimų?); *patvirtinimas* (perskaičius kelis skirtingus šaltinius aptarti, kokiais įrodymais remtasi pateikiant istorinį interpretavimą, kokie pirminiai šaltiniai galėtų patvirtinti ar paneigti šią interpretaciją) (Alarcon, Holmes, Bybee, 2015; Wineburg, 2010).

M. Newman (2014) teigia, jog prieš darbą su istoriniais šaltiniais reikia mokinius motyvuoti, kad nuo jų įdirbio priklausys, kiek jiems pavyks „prakalbinti“ šaltinį. Jis rekomenduoja mokiniams sakyti, kad kiekvienas šaltinis pateikia savą mintį, juose gali atsispindėti skirtingi požiūriai, įsitikinimai. Taip pat teigia, kad analizuojant šaltinius, nuolat turėtų būti keliamas klausimas „kodėl aš turėčiau tikėti tuo, ką sako šaltinis?“ (Newman, 2014).

Visgi, pradinių klasių mokiniai pirmiausia turėtų mokytis suprasti, kas yra šaltiniai, tyrinėti, kokie jie būna ir aiškintis, kas istorijos moksle yra laikoma įrodymais. Šiuo tikslu buvo atlikta kokybinė Lietuvos, Australijos ir Kanados (Ontario provincijos) socialinio ugdymo srities bendrųjų programų turinio lyginamoji analizė, ieškant ir fiksuojant, kokius istorinio šaltinio supratimo žinių, supratimo ir gebėjimų aspektus nurodo programų turinys. Tyrimas atskleidė, kad šaltinių tyrinėjimo ir supratimo gebėjimų ugdymas Lietuvoje ir užsienio šalyse stipriai skiriasi (1 lentelė).

1 lentelė. Lietuvos, Australijos ir Kanados bendrųjų programų lyginamoji analizė.

	Lietuva (2008)	Australija (2015)	Kanada (2013)
Minimos sąvokos	Patikimas / nepatikimas.	Šaltinis; patikimas / nepatikimas šaltinis; įrodymas.	Šaltinis; pirminis / antrinis; patikimas / nepatikimas šaltinis; įrodymas.
Atskleista ugdymo idėja	Mokymo sistema grindžiama ugdymu suvokti įvairią informaciją, ją tvarkyti, analizuoti ir interpretuoti, taikyti įgytas žinias bei patirtį, kritiškai mąstyti, spręsti problemas.	Tyrinėjimu grįstas ugdymas – mokinių aktyvus įsitraukimas į veiklą, skatinančią mąstyti istoriškai. Ugdymo turinys gilinamas, naujos žinios bei supratimas konstruojamas dirbant su istoriniais šaltiniais kaip informacijos teikėju bei įrodymu.	Tyrinėjimu grįstas ugdymas – mokinių aktyvus įsitraukimas į veiklą (klausimai, skatinantys patiemis atrasti ir atsakyti, pasitelkiant mąstymą). Ugdymo turinys gilinamas, naujų žinių ir supratimo ugdymas pagal tyrinėjimu bei nuoseklumu grįstą sistemą, naudojantis istoriniais šaltiniais kaip informacijos teikėju ir įrodymu.
Nurodyta veikla su istoriniais šaltiniais	Ieškoti informacijos. Grupuoti, lyginti. Apibendrinti. Bandyti argumentuoti. (rekomendacinio pobūdžio).	Klausimų kėlimas. Tyrinėjimas (rinkti informaciją iš stebėjimų ir duodamų šaltinių). Analizė (ištirti požiūrį, interpretuoti informaciją ir duomenis pateiktus paveikslėlyje, tekste). Vertinimas (parašyti paprastas išvadas naudojantis paveikslėliais ir tektais). Idėjų pristatymas (informacijos pristatymas naudojantis grafiškai ar rašymo formomis).	Formuluoja svarbius klausimus. Renka, tvarko, interpretuoja, analizuoja informaciją, duomenis ir įrodymus iš daugybės pirminių ir antrinių šaltinių. Kuriam žemėlapius ir grafikus skirtingais tikslais. Formuluoja ir pristato idėjas, išvadas ir vertinimus.

<p>Apibūdinta istorinio šaltinio samprata</p>	<p>Supranta, ką galima sužinoti apie praeitį iš šaltinių.</p> <p>Atskiria išgalvotas istorijas nuo tikrų įvykių.</p> <p>Ieško patikimų šaltinių.</p>	<p>Supranta, kaip kuriama praeitis.</p> <p>Supranta, kad tas pats įvykis gali būti perteiktas kitaip.</p> <p>Supranta šaltinį kaip įrodymą.</p> <p>Identifikuoja, kurie sakiniai pristato faktus, o kurie tėra nuomonė.</p> <p>Supranta, kad šaltiniai yra skirtingi.</p>	<p>Supranta, kur galima rasti įrodymų apie praeitį.</p> <p>Supranta, kaip mes sužinome apie praeitį.</p> <p>Supranta šaltinį kaip įrodymą.</p> <p>Įvardina, ką tam tikri šaltiniai gali atskleisti apie praeitį.</p> <p>Supranta, kas yra istorinis šaltinis ir kada jis gali papasakoti apie praeitį.</p> <p>Supranta, kad ne visa informacija vienodai patikima, tad reikia atsižvelgti į tai, kada, koku tikslu ir kas ją sukūrė.</p>
---	--	---	--

Programų turinio analizė parodė, kad užsienio šalių programos pateikia šaltinio tyrinėjimo ir supratimo gebėjimus, ugdumus per konkrečias veiklas. Kanados ir Australijos programose ryški tiriamojo darbo su šaltiniais gebėjimų ugdymo kryptis, nurodytos veiklos – rinkti, analizuoti, vertinti informaciją, įvairiai pateikti, interpretuoti, pristatyti idėjas. Tai rodo palankią terpę argumentavimo gebėjimų ugdymui, tuo tarpu Lietuvos programoje nurodytas informacijos radimas, lyginimas, grupavimas, apibendrinimas, bet argumentavimas – tik rekomendacinio pobūdžio. Taigi, Lietuvos programa kreipia į informacijos radimo ir supratimo gebėjimų ugdymą, t. y. teksto suvokimo linkme, bet nesukuria pakankamų prielaidų istorinio raštingumo procedūrinių gebėjimų ugdymui, t. y. istorinio šaltinio tyrinėjimo ir kritinio mąstymo gebėjimų ugdymui dirbant su jais.

Kalbant apie pradinių klasių mokinių šaltinio supratimo gebėjimų ugdymą, galima remtis P. Lee ir D. Shemilt (2003) įrodymo sąvokos supratimo modeliu, kuris aiškina, kaip plėtojasi įrodymais grįstas praeities pažinimas. Šis modelis tinkamas jau pradinių klasių mokinių istorinio raštingumo ugdymui (Žemgulienė, 2014). P. Lee ir D. Shemilt teigia, kad pradžioje praeitį vaikai supranta ir priima taip pat kaip dabarties vaizdą (1 lygis). Įrodymų patikimumo sąvoką mokiniai pirmiausia supranta (2 lygis) kaip teisingą arba klaidingą, t. y. patikimumo sampratą taiko taip, kaip yra įpratę atrinkdami informaciją. Jų supratimo lygis auga, kai jie pradeda atskirti informaciją apie praeitį nuo praeities liudijimo (3 lygis). Anot autorių, mokiniai gali „klaidžioti“ svarstydami, kurie liudininkai patikimesni (dvasininkai ar teisininkai), bet jie pradeda atskirti, kad pirminiai liudininkų duomenys patikimesni nei spėjimai ar antriniai aprašymai. Taip mokiniams po truputį aiškėja klausimas „kaip mes sužinome“. Supratę, jog liudininkų duomenys yra patikimesni nei vėlesni aprašymai, jie ima pastebėti, jog ir liudininkų duomenys gali būti šališki (iškreipti, nutylėti), todėl reikia tyrinėti keletą nesujusių liudijimų (4 lygis). Taip mokiniai palaipsniui ima suprasti, jog istorijos žinojimas kuriamas ne vien liudijimais, ne akiai pasitikint, bet keliant prasmingus klausimus ir ieškant atsakymų, kurie atrandami jungiant įvairių šaltinių duomenis (5 lygis). Galiausiai jie supranta (6 lygis), jog istorijos prasmė suvokiama tik žvelgiant į šaltinį jo laikmečio kontekste (Lee, Shemilt, 2003, p. 19–20). Taigi, mokantis istorijos siūloma

palaiapsniui ugdyti įrodymo supratimą, o pateiktu modeliu galima remtis ugdant pradinio ugdymo antrojo koncentro (3–4 klasės) mokinius.

Šiuo modeliu remtasi vienos ketvirtokų klasės atvejo tyrime, laikantis požiūrio, jog šaltinio tyrinėjimas ugdo istorinio supratimo gebėjimus, auginant juos nuo tiesioginės informacijos radimo link tiriamos problemos apibūdinimo, analizavimo, argumentavimo ir įrodymo. Lietuvoje yra atliktas istorinio šaltinio, kaip įrodymo, supratimo tyrimas su 3–4 klasės mokiniais (Žemgulienė, Balcevič, 2016), tačiau argumentavimo tema nebuvo paliesta. Stebint skirtumus tarp mokymosi pasiekimų reikalavimų Lietuvos ir užsienio šalių socialinio ugdymo programose, kyla klausimas, kuris kartu yra ir šio **tyrimo problema** – ar / kaip 4 klasės mokiniai geba argumentuoti (formuluoti teiginį, pateikti argumentus ir įrodymus) remdamiesi istorijos šaltiniais.

Tyrimo objektas: 4 klasės mokinių argumentavimo gebėjimų, remiantis istoriniais šaltiniais, raiška.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti, ar / kaip 4 klasės mokiniai geba argumentuoti remdamiesi istorijos šaltiniais ir kaip kinta jų argumentavimo gebėjimai po tikslingos ugdomosios veiklos.

Tyrimo metodologija

Bendra tyrimo charakteristika

Prieš organizuojant kokybinį tyrimą, t. y. atvejo analizę 4 klasės mokinių argumentavimo gebėjimams nustatyti, išanalizuota mokslinė ir metodinė literatūra, aiškinantis istorinių šaltinių ugdomąsias galimybes bei argumentavimo integravimą mokantis istorijos. Išsiaiškinta, kad argumentavimo gebėjimus palanku ugdyti per interpretavimo veiklas tyrinėjant istorinius šaltinius, nes istorinė praeitis kuriama pateikiant svarių argumentų iš patikimų šaltinių. Ugdymo veikloje su mokiniais buvo aiškintasi, kaip argumentuoja istorikai ir buvo pateiktos autentiškų pirminių ir antrinių šaltinių tyrimu grįstos argumentavimo užduotys, skatinančios nagrinėti ir diskutuoti šaltinių turinio ir patikimumo klausimus. Keliant klausimą, ar / kaip aktyvi šaltinių tyrinėjimo veikla keičia mokinių argumentavimą, jų gebėjimai buvo tiriami ir lyginami prieš ugdomąją veiklą ir po jos. Empirinis tyrimas vykdytas keliais etapais, jų metu buvo: nustatyti mokinių argumentavimo gebėjimai; organizuota tikslinga ugdomoji veikla jiems ugdyti; atliktas pakartotinis argumentavimo gebėjimų įvertinimas.

Tyrimo imtis

Tyrimas organizuotas 2018 metais, jam atlikti pasirinkta patogioji netikimybinė imtis, t. y. vienos Lietuvos mokyklos viena ketvirtokų klasė. Tai 26 mokiniai, visi dešimtmečiai, iš jų – 12 berniukų ir 14 mergaičių. Tyrimo vidinis validumas užtikrinamas tiesioginiu tyrėjos dalyvavimu tiek tiriamojoje, tiek ugdomojoje veikloje. Tyrimo ribotumas tas, kad jo rezultatų negalima laikyti būdingais visai šio amžiaus mokinių populiacijai. Siekiant to, tyrimo apimtis reikėtų plėsti iki reprezentatyvios imties. Pirmame tyrimo etape dalyvavo 26, ugdomojoje veikloje – 25, pakartotiniame tyrime – 23 tos pačios klasės mokiniai.

Tyrimo duomenų rinkimo ir analizės instrumentai, procedūra ir etika

Išsiaiškinus, kad argumentavimas – tai argumentų pateikimas remiantis šaltiniais kaip įrodymu, buvo sukonstruotas užduočių klausimynas 4 klasės mokiniams, orientuojantis į žvelgti jų supratimą, o tyrėjui padedantis suprasti jų perteikiamų prasmų gilumą.

Aiškinantis argumentavimo gebėjimų raišką, remtasi loginio argumentavimo prieiga ir S. Toulmin'o argumentavimo modeliu, kurį sudaro 6 kategorijos, tačiau dėl pradinių klasių mokiniams keliamų reikalavimų specifikos naudotos tik trys: teiginys (Claim); pagrindimas (Warrant), įrodymai / patikimi duomenys (Data) (Barnet, Bedau, 1999). Istorinio šaltinio supratimo gebėjimų įvertinimas (lygiais) grindžiamas žinių ir supratimo augimo modeliu (Bloom'o taksonomija), istorinio samprotavimo augimo modeliu (Van Drie ir Van Boxtel) bei įrodymo kaip antrinės sąvokos supratimo augimo modeliu (P. Lee ir D. Shemilt). Tyrime buvo pateikiami atviri su šaltinių turiniu susiję klausimai ir analizuota, ar ir kaip mokiniai geba kelti teiginius, pagrįsti juos argumentais, paremti įrodymus patikimais šaltiniais. Tyrimo instrumento charakteristika pateikta 2 lentelėje.

2 lentelė. Argumentavimo gebėjimų raiškos dirbant su istoriniais šaltiniais tyrimo duomenų rinkimo ir įvertinimo kriterijai.

Lygiai	Žinios, supratimas ir procedūriniai gebėjimai	Argumentavimo vertinimui svarbūs aspektai
1 lygis	<i>Praeities vaizdas.</i> Supranta, kas laikoma praeities istorijos šaltiniu.	Nurodo, kuris šaltinis pateikia argumentų, pagrindžiančių teiginį.
	<i>Kelti istorinius klausimus.</i>	
2 lygis	<i>Informacija apie praeitį.</i> Tiesioginės informacijos radimas.	Pateikia tiesiogiai rastus šaltiniuose argumentus – įrodymus, pagrindžiančius tezę.
	<i>Naudoti istorinius šaltinius.</i> Informacijos paieška.	
3 lygis	<i>Liudijimas iš praeities.</i> Supranta, kad ne visa informacija vienodai patikima.	Pateikia argumentus iš šaltinių suprasdamas, kad ne visa duota informacija gali būti vienodai patikima.
	<i>Kontekstualizuoti.</i> Apibūdinti klausimą ar problemą laiko, vietos ar socialiniame kontekste.	
4 lygis	<i>Kompiliacija.</i> Netiesioginės informacijos pateikimas. Geba susitvarkyti su keliomis naujomis idėjomis, t. y. suprasdami, kad patikimesni liudininkų duomenys gali būti šališki, taigi reikia tyrinėti kelis nesusijusius liudijimus.	Pateikia argumentus iš patikimų šaltinių.
	<i>Argumentuoti.</i> Aiškinti problemą, grindžiant įrodymais, jie yra paremti šaltiniais (suvokiant, jog šaltiniai nevienodai patikimi).	
5 lygis	<i>Izoliuotas įrodymas.</i> Kelių skirtingų to meto liudijimų lyginimas.	Argumentuoja, kodėl vienas ar kitas šaltinis yra patikimas.
	<i>Vartoti esmines sąvokas.</i> <i>Vertinti.</i>	Argumentuoja savo požiūrį vertindamas praeities įvykius.

6 lygis	Įrodymas kontekste.	Pats konstruoja teiginius ir įrodo savo argumentus.
	<i>Vartoti ir antrines sąvokas, ir metasąvokas.</i> <i>Kurti.</i> Kai klausimas ar problema aiškinama vartojant esmines sąvokas ir metasąvokas (pirminis / antrinis šaltinis, įrodymas, patikimumas).	

Tyrimė vadovautasi pagarbos informantų orumui, privatumo, duomenų konfidencialumo principais. Apie tyrimo tikslus buvo informuoti mokiniai, jų tėvai ir klasės mokytoja, taip užtikrintas dalyvavimo laisvanoriškumo principas.

Parentant argumentavimo charakteristikas lygiams nustatyti, atsižvelgta į Lietuvos bei užsienio valstybių keliamų reikalavimų skirtumus, nes užsienio šaltinių supratimo ugdymo specifiška ir pasiekimų reikalavimai skiriasi nuo mūsų. Jei užsienio šalyse šaltinio supratimą siūloma ugdyti atitinkamai per šešis lygius (jie apima žinias, taikymą ir aukštesniuosius mąstymo gebėjimus), tai mūsų šalies bendroji programa nenurodo konkrečių gebėjimų reikalaujama tiesiog *reikliai ir kritiškai vertinti istorijos šaltinius; ieškoti patikimų šaltinių* (Pradinio ugdymo bendroji programa, 2008, p. 243). Visgi, kritinio vertinimo reikalavimas leidžia manyti, kad mokiniai turėtų skirti, kurie istorijos šaltiniai yra patikimi, turėtų argumentuoti (paaikškinti), kodėl taip mano, turėtų gebėti rasti įrodymus patikimuose šaltiniuose. Tai atitinka 4–5 lygius pagal P. Lee ir D. Shemilt modelį, o 6 lygio užduotimi laikytas savarankiškas teiginio suformulavimas ir jo įrodymas (remiantis Bloom'o taksonomija bei Van Drie, Van Boxtel istorinio samprotavimo schema). Taigi, tyrimo instrumentu siekta išsiaiškinti, ar mokinių argumentavimas dirbant su istorijos šaltiniais peržengia informacijos radimo, suvokimo ir taikymo lygius ir kaip tai įrodo istorinio šaltinio supratimo aukštesniuosius mąstymo gebėjimus.

Tyrimo duomenys buvo nagrinėjami pasitelkus kokybinę mokinių užduočių lapų turinio (content) analizę. Vertinant rezultatus atsižvelgta tiek į argumentavimo požymių (teiginys, pagrindimas, įrodymas) buvimą – nebuvimą, tiek į šaltinio kaip įrodymo supratimo požymių išpildymą. Argumentavimo požiūriu žiūrėta, ar jie apskritai suformuluoja teiginį, pagrindimą ir įrodymą, o šaltinio supratimo požiūriu aiškintasi, kaip jie mąsto. Atsakymai į atvirus klausimus buvo grupuojami pagal semantiškai artimus teiginius, jungiant juos į subkategorijas ir kategorijas. Mokinių kalba taisyta minimaliai – gramatikos atžvilgiu, o kalbinis stilius paliktas autentiškas.

Tyrimo rezultatai

Argumentavimo gebėjimų tyrimui pirmame etape buvo parinkti šaltiniai, skirti spaudos draudimo laikotarpio temai Lietuvoje. Siekiant sužinoti, kaip mokiniai pasirenka šaltinius ir pagrindžia teiginį, jiems skirta užduotis, prašanti įrodymais iš šaltinių pagrįsti teiginį, kad lietuviai priešinosi spaudos draudimui. Mokiniam buvo pateiktos trumpos ištraukos iš keturių šaltinių: A – vadovėlio tekstas (antrinis šaltinis); B – laikraščio „Varpas“ ištrauka (pirminis šaltinis); C – ištrauka iš knygnešio atsiminimų (pirminis šaltinis); D – ištrauka iš atsiminimų apie slaptą mokymą (pirminis šaltinis). Duoto teiginio pagrindimui jie galėjo šaltinius rinkti laisvai, nebūtinai vieną.

Kokybiškai sugrupuoti teiginio pagrindimo rezultatai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. Gebėjimas argumentuoti teiginį remiantis įrodymais iš šaltinio.

Kategorija	Subkategorija	Mokinių atsakymų pavyzdžiai	N-26
Teiginys pagrįstas tikramu šaltiniu	Draudžiamos spaudos spausdinimas ir skaitymas (B)	Kad mes nepasidavėme Rusijai ir <u>spausdinome lietuviškai</u> , gabenome į Lietuvą ir <u>skaitėme lietuviškai</u> ; Įrodo, kad vaikus bandė išmokyti lietuvių kalbos;	8
	Spausdinimas, bet yra fakto klaidų (B)	Tais metais, kai rusai mums buvo uždraudę lietuvišką raštą, mes vis tiek <u>išspausdinome pirmą laikraštį „Varpas“</u> ; Įrodo, kad <u>mes spausdinome rusiškomis raidėmis</u> ;	3
	Knygnešių pasiaukojimas (sąvokos <i>knygnešys</i> vartojimas) (C)	<u>Knygnešiai gabeno lietuvišką raštą ir, kad savo gyvybę aukojo</u> ; Knygnešiai buvo <u>ištvermingi ir nešdavo lietuviškas knygas</u> ; Teigia, <u>kad ir koks oras bebūdavo, jie vistiek, nors ir batų neturėdavo, bet vis tiek brisdavo per sniegą</u> ; Patogiausias metas pakams ryšuliams nešti buvo didžiausia pūga, vėtra su lietuvi;	8
	Lietuvių noras mokytis savo kalba (C)	Įrodo, kad lietuviai <u>pernešiodavo lietuviškas knygas</u> ; Šaltinis C įrodo, jog lietuviai <u>norėjo mokytis savo kalba</u> ir iš tolimų kraštų jie <u>slapčia nešdavo knygas</u> , parašytas <u>lietuvių kalba</u> ;	4
	Slaptas vaikų mokymas (sąvokos <i>daraktorius</i> vartojimas) (D)	<u>Daraktorai mokydavo vaikus lietuviško rašto</u> . Paskirstydavo į trobas, <u>kad koks nelauktas svečias neapsilankytų</u> ; Daraktorai vaikus <u>mokydavo slapčiai</u> . Dėl savo ir vaikų saugumo <u>jie keisdavo trobas</u> ;	2
	Slaptas vaikų mokymas (sąvokos vartojimo klaida) (D)	Kaip vaikai <u>mokėsi slapčiai lietuviškai</u> , su daraktoriumi mokosi rusiškai;	1
	Draudimų nepaisymas ir slaptas vaikų mokymas (D)	Jog <u>vis tiek lietuviai toliau kalbėjo, mokė</u> vaikus lietuviškai rašyti, skaityti, kalbėti; Kad vaikai <u>mokėsi slapčiai</u> lietuvių kalbą;	5
	Vaikų domėjimasis daraktoriumi, trobų keitimas (D)	1901 metais. Mes, vaikai, subėgome žiūrėti daraktoriaus <u>su dideliu smalsumu</u> ; Įrodo, kad <u>jeigu užima</u> vieną trobą, jie turi kitą;	6

Teiginys pagrįstas nesiremiant šaltiniu	Remtasi ne vienu šaltiniu, vartojamos turinio sąvokas: <i>knygnešiai, daraktorius, žandaras</i>	Buvo uždraustas lietuviškas raštas lotyniškais raidėmis ir lietuviškos mokyklos. Bet <u>lietuviai nepasidavė</u> . Knygnešiai <u>vis tiek nešė knygas</u> į Lietuvą. Knygnešiai per pūgą, vėtrą nešdavo knygas. Ir <u>nepasidavė</u> ; Taip pat, lietuviai <u>slaptai vaikus mokydavo</u> lietuviško rašto. Reikėdavo <u>labai saugotis</u> , kad neateitų žandaras. Todėl atsargumo dėlei daraktorius <u>keisdavo trobas</u> ;	3
	Nesiremta šaltiniu	<u>Jie nešdavo knygas, kad galėtų vaikai išmokti skaityti ir rašyti lietuviškai</u> ; O <u>jie gabendavo</u> tas knygas su lietuvišku raštu ir <u>mokydavo tėvai, močiutės, seneliai vaikus</u> , kad ir mokėtų daugiau lietuvių negu rusų;	2
Teiginys nepagrįstas pasirinkus tinkamą šaltinį	Nekalbėta apie priešinimąsi spaudos draudimui (B)	Vadinami tie, kurie yra iš to laikotarpio, kurį istorikas tyrinėja (pavyzdžiui, to laikotarpio laikraštis); Nurodo, koks buvo lietuvių raštas;	3
	Nekalbėta apie priešinimąsi spaudos draudimui, bet vartojama <i>knygnešio</i> sąvoka (C)	Kaip apsirėngdavo knygnešiai; Įrodo, kad pas mus buvo knygnešys;	7
	Nepateiktas pagrindimas (C, D)		4
Teiginys nepagrįstas pasirinkus netinkamą šaltinį	Nekalbėta apie priešinimąsi spaudos draudimui	Jis įrodo, kad kai buvo uždraustas lietuviškas raštas, buvo tik galima spausdinti rusišką raštą; Kada buvo nutrauktas Lietuvos vardas, raštas, skaitymas, raidės.	10
	Atpasakotas šaltinio tekstas	Lietuvą buvo užėmę rusai. Lietuviai negalėjo lietuviškai skaityti, rašyti. Knygos buvo spausdinamos rusiškais raidėmis – graždanka. Mokyklose dirbo rusai mokytojai. Buvo uždrausta spausdinti ir įvežti lietuviškas knygas lotynišku raidynu.	1

Tiriamųjų duomenys rodo, kad autentiškus, laikmečio kontekstą liudijančius šaltinius visais atvejais rinkosi daugiau nei pusė vaikų, kas leidžia teigti, jog jie geba pasirinkti tinkamą šaltinį teiginiui pagrįsti. Pirminių šaltinių pasirinkimo ir teiginio pagrindimo pasiskirstymas rodo, kad: B šaltinį rinkosi 14 mokinių, iš jų 11 pagrindė teiginį; C šaltinį rinkosi 21 mokinys, iš jų 12 pagrindė teiginį; D šaltinį rinkosi 16 mokinių, iš jų 14 pagrindė teiginį. Tai reiškia, jog tinkamą, istorinį kontekstą liudijantį šaltinį pasirinkę ketvirtokai daugeliu atvejų gebėjo pagrįsti teiginį jo turiniu. Šie mokiniai teiginį apie lietuvių priešinimąsi spaudos draudimui grindė tuo, kad lietuviai: *spausdino ir skaitė lietuviškai; slapta gabeno knygas; knygnešiai aukojosi jas gabendami; žmonės nepaisė draudimų; slapta mokė vaikus; vaikai domėjosi daraktoriumi.*

Visgi, antrinę šaltinį rinkosi 11 mokinių ir nei vienas nepagrindė teiginio, nes šaltinio turinys įrodymų ir nepateikė. Tačiau, net ir tinkamus šaltinius pasirinkusieji turėjo sunkumų, kai reikėjo susieti šaltinį su laikotarpio kontekstu ir rasti jame įrodymų. Keletas vaikų nesiejo savo argumentų su šaltiniais, kai kurie tik atpasakojo (nurašė) šaltinio turinį. Atsakymai taip pat rodo, kad kai kurie mokiniai vartoja istorinio turinio sąvokas (*knygnešys, daraktorius, graždanka*), nors ne visuomet tinkamai, o kai kurie vaikai turi žinių spragų, nes jie padarė fakto klaidų.

Siekiant išsiaiškinti, kaip mokiniai savarankiškai argumentuoja teiginius, jų klausyta, kodėl lietuviai spaudos draudimo laikotarpiu vaikus mokė slapta. Rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Gebėjimas argumentuoti bei argumentus paremti įrodymais iš šaltinio.

Kategorija	Subkategorija	Mokinių atsakymai	N-26
Argumentai remiantis šaltiniais	Argumentavo spaudos draudimo faktu, kalbos draudimu	Todėl, nes <u>jiems patiko lietuvių kalba, o rusai neleido nei rašyti lietuviškai, nei skaityti</u> . Buvo tik rusiškos knygos; Kad <u>neaptiktų žandarai</u> . Jie <u>neleido mokytis lietuviškai</u> rašyti ir skaityti. Todėl jie <u>turėjo mokytis slapta</u> trobose; Nes <u>buvo uždrausta</u> lietuviška kalba;	7
	Argumentavo represijų baime	Vaikus mokė slapta, kad jų <u>neaptiktų žandarai</u> ; Kad niekas <u>nesužinotų</u> . Ir <u>nepagautų vaikų</u> ir neišvežtų į Sibirą; Jie mokėsi slapta, nes <u>jeigu kareiviai sužinos</u> , jie tada <u>pasodins juos</u> už grotvą iki gyvos galvos;	10
	Argumentavo žmonių siekiu kalbėti lietuviškai nepaisant represijų	Vaikus mokė slapčia, kad jie <u>nekalbėtų vien rusiškai, o bent ir kiek lietuvių ir ateidavo žandarai</u> pažiūrėti, kaip moka rusų kalbą;	1
Argumentai nesiremiant šaltiniais	Argumentavo žmonių siekiu kalbėti lietuviškai	Todėl, nes <u>norėjo</u> , kad vaikai <u>prisimintų lietuvių kalbą</u> ; Nes jie <u>nenorėjo, kad vaikai gimę lietuviais, pavirstų rusais</u> ; Jog jie <u>išmoktų lietuviško žodžio, savo gimtosios kalbos</u> ;	7
	Argumentavo Lietuvos išlikimu	Draudimo laikotarpiu vaikus mokė slapta, nes jeigu <u>visi mokės, tai Lietuva bus gyva</u> , o jeigu vaikus nemokytų, tai ir Lietuva <u>bus negyva</u> , o vietoj Lietuvos bus Rusija ir dar, jeigu <u>žandarai pamatys</u> , kad vaikus moko lietuviškai, tai jiems bus blogai, štai kodėl vaikus mokė lietuviškai;	1

Rezultatai rodo, kad visi mokiniai sukūrė argumentus, tik ne visi juos susiejo su šaltinių turiniu. Net 7 mokinių argumentai nebuvo tiesiogiai susieti su spaudos draudimo faktu ir duotais šaltiniais, tačiau jų argumentai paremti samprotavimu apie šio istorinio laikotarpio kontekstą. Tai rodo gebėjimą samprotauti savarankiškai remiantis ne vien tekstu,

bet ir kontekstu, o tai laikoma pasiekimu, įrodančiu aukštesniųjų mąstymo gebėjimų raišką. Vienas mokinyš argumentavo remdamasis ir tekstu, ir kontekstu, o kiti – teiginius grindė remdamiesi šaltiniais. Išryškėjo šios kokybinės argumentų kategorijos: argumentai, susiję su spaudos draudimo faktu; argumentai susiję su represijomis; argumentai, susiję su žmonių siekiu vartoti gimtąją kalbą; argumentai susiję su Lietuvos išlikimu. Įdomu tai, kad vaikai laisvai ir tinkamai vartojo žandarą sąvoką, kuri, anot mokytojos, jiems žinoma iš mokymosi turinio, nes šaltiniuose ji nebuvo minėta. Iš rezultatų matyti, kad mokiniai atliko užduotį, bet nei vienas neparėmė argumento šaltinio patikimumo paminėjimu.

Tyrimė nustatyta, kad šaltinių patikimumo klausimas – suprantamas menčiau. Aiškinantis šaltinio patikimumo supratimą, ketvirtokų klausta, kuriuo šaltiniu istorikas pasitikėtų ir prašyta paaiškinti, kodėl. Vaikai nurodė skirtingus šaltinius, bet tik 7 iš jų nurodė argumentus, susietus su autentišku to laikmečio liudijimu: *nes čia tikras tų laikų lietuviškas laikraštis; nes jie iš atsiminimų žmonių, kurie tuo laiku buvo; nes tai pasakojo pats knygnešys; nes viską pasakojo vaikai iš jų prisiminimų, kas vykdavo*. Vienas mokinyš nurodė, kodėl A šaltinis nepatikimas (*nes jis ne iš atsiminimų*).

Atsižvelgus į tyrimo rezultatus ir siekiant pagerinti mokinių argumentavimo gebėjimus dirbant su istoriniais šaltiniais, buvo organizuota ugdomoji veikla, skirta mokinių šaltinio kaip įrodymo bei argumentavimo, kaip teiginio, argumento bei įrodymo elementų visumos, supratimui ugdyti. Ugdomąją veiklą sudarė 3 dalys: teorinė, praktinė bei apibendrinimas. Teorinėje dalyje, naudojant Power Point skaidres buvo aiškinamasi, kas yra argumentavimas, pristatyta ir paaiškinta schema „kaip argumentuoja istorikai“. Buvo pateiktas ir išnagrinėtas argumentavimo pavyzdys jiems jau žinoma spaudos draudimo tema. Praktinės dalies metu mokiniai dirbo grupėse (6 grupės po 4–5 mokinius). Taip siekta skatinti juos dalintis žiniomis, bendradarbiauti dėl bendro tikslo, prisiimti atsakomybę. Kiekviena grupė gavo užduočių kompleksus, kuriuose pateikta po pirminį ir antrinį šaltinį, pristatantį Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veiklą, jos reikšmę šalies laisvės siekiui. Ši tema žinių ir gebėjimų gilinimui buvo pasirinkta aptarus su mokytoja, nes mokiniai prieš kurią laiką to mokėsi. Apibendrinimo dalis buvo skirta rezultatų aptarimui, diskutuojant, kuo skiriasi argumentavimas naudojant pirminį ir antrinį šaltinius, kurie šaltiniai leido daugiau sužinoti, kurie patikimesni ir kodėl.

Po ugdomosios veiklos atliktas pakartotinis tyrimas, kuriuo norėta išsiaiškinti, kaip pasikeitė mokinių argumentavimo gebėjimai dirbant su istoriniais šaltiniais. Mokiniais buvo sukurtas užduočių klausimynas, kurio tema – koks valdovas buvo Gediminas? Jiems buvo pateiktos dviejų šaltinių ištraukos: A – iš mokyklinio vadovėlio (antrinis šaltinis); B – iš kunigaikščio Gedimino laiško (pirminis šaltinis).

Siekiant išsiaiškinti, kaip mokiniai geba iškelti ir pagrįsti teiginius argumentais iš šaltinio, jų prašyta savarankiškai suformuluoti ir argumentais pagrįsti teiginį apie tai, koks valdovas buvo Gediminas. Rezultatai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Mokinių teiginiai ir argumentai apie tai, koks valdovas buvo Gediminas.

Kategorija	Subkategorija	Savarankiškai suformuluoti teiginiai	N – 23	Argumentai teiginiui pagrįsti	N – 23
Su šaltinių turiniu susieti teiginiai	Lietuvos išgarsinimo siekis	Gediminas buvo pirmasis valdovas, kuris žinias apie Lietuvą skleidė Vakarų Europoje; Gediminas siekė, kad būtų Lietuva sąžininga;	7	Gediminas pirmas, kuris laiškais siekė, kad Lietuva būtų sužinota; Jiems buvo pažadėta globa ir tikėjimo laisvė; Kunigaikštis Gediminas kvietė pirklus, amatininkus, vyskupus ir kunigus; Jis tai darė, nes norėjo, kad praturtėtų Lietuva. Todėl jis laiškuose rašė, Europos šalims, kad į Lietuvą atvyktų pirkliai, amatininkai;	5
		Gediminas daug padarė dėl Lietuvos; Gediminas siekė, kad būtų sužinota Lietuva;		Kad ten stengėsi vis daugiau ko nors pasiekti;	1
				Gediminas siekdamas sukviestė riterius, pirklus, ginklanešius, gydytojus, kalvius, račius, kurpius, kailiadirbius, malūnininkus, krautuvininkus, ir kitiems, ir jiems paskyrė žemės gabalą pagal jo paskirtį.	1
	Valstybės gerovės, ūkio klestėjimo siekis	Gediminas siekė geros valios žmogui duoti po žemės gabalą pagal jo padėtį; Lietuvoje trūko amatų; Nes trūko pinigų;	12	Laiškuose Europos miestams ir vienuoliams kvietė į Lietuvą atvykti pirklus, amatininkus, vienuolius; Gediminas kvietė daug įvairių profesijų žmonių, kad jie dirbtų jam; Jis siūsdavo laiškus ir taip kvietė visus į Lietuvą.	12
		Kunigaikštis Gediminas siekė, kad iš kitų miestų žmonės atvažiuotų ir apsigyventų Lietuvoje; Laiškuose Europos miestams ir vienuoliams Gediminas kvietė į Lietuvą atvykti pirklus, amatininkus, vienuolius; Tokiais veiksmais jis siekė dėl Lietuvos;		Gediminas kvietė pirklus, amatininkus, vienuolius; Jis kvietė pirklus, amatininkus, vienuolius, kad Lietuvoje plėtotųsi verslas ir augtų tikėjimas; Gediminas kvietė, rašė laiškus žmonėms iš kitų miestų ir sakė, kad jie gaus žemės ir taip toliau; Jis rašė laiškus, teigdamas, jog paskirs žemės pagal kiekvieną jo padėtį; Jis žinias apie Lietuvą skleidė vakarų Europoje. Kvietė į Lietuvą atvykti pirklus; Aš tai pagrįsčiau tuo, kad į Lietuvą pirkliai nesilankydavo, o kai Gediminas juos kvietė jie čia atvykdavo dažniau. Kai kurie čia net apsigyveno;	
		Gediminas kvietė visus į Lietuvą dirbti ir pns. Jis tai darė, kad Lietuvos prekyba išsiplėtotų; Kad Lietuva praturtėtų ir sustiprėtų;			

Su šaltinių turiniu nesusieti teiginiai	Šaltinio data	Kada tai įvyko;	1	Laiškuose Europos miestams ir vienuoliams kvietė į Lietuvą atvykti pirklus amatininkus, vienuolius;	1
	Šaltinio patikimumas	Pradėčiau visų pirma nuo šaltinio A, nes ten kalbėjo apie Gediminą, kuris buvo valdovas;	1	Aš pagrįsčiau Šaltiniu B, nes ten sužinoma, ko ten siekė.	1
		Tokia, jog B šaltinis patikimesnis;	1	Todėl B, nes A šaltinis yra iš istorijos vadovėlio, o B tai Gedimino laiškas.	1
Nėra teiginio	Nurašytas tekstas	1323 m. sausio 25 d. Gedimino laiškas Liubeko, Zurdo, Bremeso, Magdeburgo, Kelno ir kitų miestų piliečiams.	1	Mes kviečiame vyskopus, kunigus, bet kokio ordino vienuolius, jei tik jų gyvenimas neydingas, koks tų, kurie stato vienuolynus, bet pasiima gerų žmonių aukas.	1

Rezultatai rodo, kad 19 iš 23 mokinių pavyko arba iš dalies pavyko ir iškelti, ir šaltinių turiniu pagrįsti savo teiginį. Tai geras rezultatas ir tai įrodo, kad argumentavimo užduotis dirbant su istorijos šaltiniais ketvirtokams nėra per sunki. Matome, kad mokiniai samprotauja labai įvairiai, jų teiginiai skirtingi, o argumentai panašūs, nes tai atitinka šaltinių turinį, t. y. žmonių kvietimą į Lietuvą. Valdovo kvietimo siekius mokiniai interpretuoja skirtingai. Vieni mano, kad Gediminas juos kvietė dėl to, kad išgarsintų savo šalį. Kiti valdovo siekį sieja su tuo, kad plėtotųsi ūkis, amatai, prekyba, kad Lietuva praturtėtų, sustiprėtų. Valdovo siekius jie grindė tuo, kad kunigaikštis kvietė įvairių profesijų žmones į Lietuvą. Vienas mokinys nurodė, kad kunigaikštis siekė, kad šalyje augtų tikėjimas, tai įrodo jo pastabumą. Kitas mokinys, kurio teiginys neatitiko tematikos, teiginį pagrindė iš dalies, nes jis rėmėsi vienu iš patikimumo požymiu – šaltinio autoriumi. Jam istorijos vadovėlis nėra patikimesnis šaltinis nei paties Gedimino laiškas, o iki tinkamo argumento trūko patikslinti, kad laiškas rašytas tuo laikotarpiu, kada gyveno šaltinio autorius. Buvo keletas neaiškių argumentų. Pavyzdžiui, kad Gediminas stengėsi daug pasiekti, bet nepasakant ko, kodėl, kaip jis siekė. Buvo argumentų, pakartojančių teiginį. Vienas mokinys nurašė vieną sakinį ir priskyrė jį teiginiui, kitą – argumentui. Tai rodo nepakankamą užduoties supratimą arba gebėjimų trūkumą.

Siekiant išsiaiškinti, ar mokiniai supranta, kas yra įrodymas, ir ar geba savo argumentą paremti įrodymais, mokinių klausta, kokius duomenis jie pateiktų kaip įrodymus. Kokybiškai sugrupuoti mokinių atsakymai pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Gebėjimas naudoti šaltinį kaip įrodymą paremiant argumentą.

Kategorija	Subkategorija	Mokinių atsakymų pavyzdžiai	N-23	
Įrodymas grindžiamas pirminiu šaltiniu	Akcentavo laiško autentiškumą, autorystę, laikmečio kontekstą	Gedimino išlikęs laiškas įrodo, kad jis kvietė; Šaltinis B, nes ten įrodyta, kad Gedimino laiškas Liubeko, Zundo, Bremeno, Magdeburgo, kelno ir kitų miestų piliečiams; Yra išlikęs laiškas. Jame Gediminas rašė, jog kviečia vienuolius, geros valios žmones, daugybės amatų meistrus; Laiškas parašytas Gedimino – yra tikras; Yra parašyta data, kam skirtas laiškas; Jei Gediminas parašė 1323 m. sausio 25 d. Jis sukviestė tam tikrus žmones, kuriems pažadėjo žemės gabalą; Šis laiškas buvo parašytas tais laikais, kada tai įvyko, yra data, yra nesuprantamų žodžių, šis popierius senovinis;	13	16
	Akcentavo autorystę	Tokius įrodymus pateikčiau, jog jei tai rašė Gediminas, tai turėjo kas nors rasti šį laišką.	1	
	Pateikė laiško duomenis	1323 m. sausio 25 d. Gedimino laiškas Liubeko, Zundo, Bremeno, Magdeburgo, Kelno ir kitų miestų piliečiams.	1	
	Nepateikė įrodymo, nurašė laiško tekstą	Jeį panorės riteriai ir ginklanešiai, juos apdovano- siu pajamomis ir valdomis, kaip dera;	1	
Įrodymas grindžiamas antriniu šaltiniu	Nepateikė įrodymo, pakar- tojo teiginį	Gediminas buvo pirmasis valdovas, kuris žinias apie Lietuvą skleidė Vakarų Europoje; Gedi- minas stengėsi tapti kunigaikščiu, todėl, kad jis norėjo, kad Lietuva būtų išgarsinta; Pagyvėjo prekyba, sparčiau plėtojosi amatai; Pagyvėjo prekyba, sparčiau plėtojosi amatai. Lietuva praturtėjo ir sustiprėjo;	6	6
Nesirėmė šaltiniu	Pateikė netinkamą įrodymą	Dar ir dabar Vilniuje yra išlikusi jo paties pastaty- ta Gedimino pilis.	1	1

Rezultatai rodo, kad daugiau nei du trečdaliai mokinių supranta, kas yra įrodymas. Jie rėmėsi pirminiu šaltiniu, akcentavo laiško autentiškumą, laikmetį, kada jis rašytas ir paties valdovo autorystę. 15 ketvirtokų įrodymu laikė patį Gedimino laišką. Vieni praplėtė atsakymus laiško teiginiais (jame rašė, jog kviečia vienuolius, geros valios žmones, daugybės amatų meistrus), kiti aiškino kodėl tai patikima (yra išlikęs laiškas, yra data, parašyta, kam siuntė). Vienam atsakymui trūko aiškumo, bet ir jis minėjo Gedimino laiško faktą, kitas mokiny s nurašė laiško duomenis, tačiau tai irgi gali būti laikoma tinkamu įrodymu. Tik vienas mokiny nesirėmė šaltiniais ir pateikė netinkamą įrodymą, nors Gedimino pilies faktas būtų puikus įrodymas, jei reikėtų įrodyti Gedimino valdomos Lietuvos karingumą. Apskritai,

po ugdomosios veiklos tik 7 mokiniai negebėjo pateikti įrodymo. 6 iš jų rėmėsi ne pirminiu, bet antriniu šaltiniu, vienas – vėl nurašė teksto dalį (tas, kuris ir anksčiau nurašinėjo). Taigi, galima teigti kad ugdomoji veikla padėjo mokiniams pagerinti argumentavimo gebėjimus, ypač – pagilinti įrodymo ir šaltinio patikimumo supratimą.

Diskusija

Atlikus empirinį tyrimą galima pasakyti, jog, nepaisant nepakankamų prielaidų istorinio šaltinio supratimo gebėjimams ugdyti Lietuvos bendrojoje programoje, dirbdami su istorijos šaltiniais, ketvirtokai gebėjo kelti teiginius, pagrįsti juos argumentais ir paremti juos įrodymais. Ketvirtokai geba ne tik pateikti argumentus, bet ir juos paremti įrodymais. Jie dažniau linkę remtis patikimais istoriniais šaltiniais, nors tą daro ne visuomet, nes greičiausiai nepakankamai atskiria patikimus nuo nepatikimų. Lietuvos mokiniai nesimoko pirminio ir antrinio šaltinio sąvokų, kaip to mokosi Kanados mokiniai. Visgi, tyrimas parodė, kad vyresniųjų pradinių klasių mokiniai yra pajėgūs suprasti istorinį šaltinį kaip įrodymą, ką teigia istorinio raštingumo ugdymo šalininkai P. Lee ir D. Shemilt (2003).

Dirbdami su istoriniais šaltiniais, juos tyrinėdami, mokiniai gebėjo rasti argumentų ir įrodymų tiek duotam, tiek savarankiškai išsikeltam teiginiui. Jų atsakymai parodė, kad jie geba kritiškai mąstyti, samprotauti istorinėmis temomis, demonstruoti aukštesnius mąstymo gebėjimus, kas ypač išryškėjo po tikslingos ugdomosios veiklos. Vadinas, tai priklauso ne tik nuo mokiniams keliamų programinių reikalavimų, bet ir nuo to, kaip mokytojas organizuoja ugdomąją veiklą, kaip jis tam pasiruošia ir kaip organizuoja istorijos mokymąsi (Cooper, 2015), kaip taiko argumentavimo strategijas ugdymo procese (Deane, Song, 2015). Šiuo atveju kalbos ir istorijos turinį integruojančios užduotys ugdymo procese sudarė sąlygas mokiniams ne tik tyrinėti ir suvokti skirtingų šaltinių turinį, bet ir skatino juos kritiškai mąstyti grindžiant teiginius ir ieškant patikimų įrodymų. Argumentavimo užduotys padėjo įtvirtinti vieno kalbos srities aspekto, t. y. paprasto argumento vartojimą. Kita vertus, jos praktiškai parodė, kaip argumentavimas taikomas istorijos tyrinėjime, o tai padėjo auginti gilesnį šaltinio kaip įrodymo supratimą. Tai atitinka Muller Mirza ir Perret-Clermont (2009) ir Mercer (2009) teiginius apie kalbos ir kitų dalykinių sričių ryšį. Deja, Lietuvos atveju tai gali atrodyti kaip užaukštinti reikalavimai, viršijantys patvirtintus pradinio ugdymo bendrosios programos pasiekimus. Nors nagrinėjamu atveju ugdomoji veikla truko vos 2 pamokas, mokinių rezultatų kaita buvo ryški. Tai galėjo lemti pasirinkti ugdymo metodai, nes mokiniai dirbo grupėse, jie turėjo galimybę tartis, diskutuoti, ginčytis, ieškant atsakymų ir įrodinėjant savo poziciją. Tyrimo rezultatai patvirtino daugelio tyrimų teiginius apie konstruktyvaus mokymosi ir socialinės sąveikos ryšį su intelektinių gebėjimų raida (pagal Vygotskį, 1978). Tai taip pat skatina kritiškai peržvelgti Lietuvos pradinio ugdymo bendrosios programos socialinio ugdymo srities reikalavimus, kuriuose kol kas argumentavimas tėra rekomendacinio pobūdžio.

Išvados

Tyrimas atskleidė, kad dirbdami su istoriniais šaltiniais ketvirtokai dažniausiai geba pateikti argumentus, pagrindžiančius teiginį. Jiems sunkiau sekasi pagrįsti teiginius, kai argumentus reikia paremti įrodymais, nes tai reikalauja kritinio mąstymo bei istorinių

žinių, t. y. istorinio šaltinio kaip įrodymo supratimo. Apie pusę tirtos klasės ketvirtokų prieš ugdomąją veiklą patyrė sunkumų grįsdami teiginių įrodymais iš šaltinio: jie arba rinkosi netinkamą šaltinį, kuriame įrodymų nebuvo, arba, pasirinkę tinkamus šaltinius, negebėjo pateikti įrodymo iš jo turinio. Ugdomoji veikla, skirta argumentavimo mokymui, tyrinėjant istorinius šaltinius, gali padėti suprasti šio amžiaus mokiniams gana sudėtingus istorinio šaltinio turinio patikimumo klausimus. Po ugdomosios veiklos jau dauguma mokinių (19 iš 23) gebėjo tiek savarankiškai išskelti teiginius, tiek pagrįsti juos įrodymais remiantis šaltinių turiniu.

Po argumentavimo mokymuisi skirtos ugdomosios veiklos pagerėjo ir mokinių istorinio šaltinio kaip įrodymo supratimas. Jei prieš ugdomąją veiklą tik 7 iš jų buvo linkę pasitikėti šaltiniu, susijusiu su autentišku laikmečio liudijimu, tai po ugdomosios veiklos jų rezultatai stipriai pakito. Ieškodami įrodymų savo argumentams paremti, jau dauguma vaikų (16 iš 23) rinkosi patikimesnį pirminį šaltinį bei akcentavo dokumento autentiškumą, laikmečio kontekstą (kada jis rašytas) ir autorystę. Tai rodo, kad jie jau gebėjo pritaikyti istorijos mokslui būdingas tyrimo procedūras, kai reikėjo įvertinti šaltinį pagal patikimumą. Taigi, argumentavimo užduotys dirbant su istoriniais šaltiniais gali padėti ugdyti ne tik paties argumentavimo (t. y. kalbos), bet ir gilesnio istorinio šaltinio kaip įrodymo supratimo (t. y. istorijos dalyko) gebėjimus.

Literatūra

- Alarcon, J., Holmes, K., & Bybee, E. (2015). Historical thinking inside the box: Preservice elementary teachers use journey boxes to craft counter narratives. *Social Studies*, 106 (4), 186–192.
- Australian curriculum (2015). Prieiga per internetą: <http://www.australiancurriculum.edu.au/>.
- Barnet, S., & Bedau, H. A. (1999). *Current issues and enduring questions: A guide to critical thinking and argument, with readings* (5th ed. ed.). Boston, New York: Bedford/St. Martin's.
- Cooper, H. (2011). What does it mean to think historically in the primary school. In L. Perikleous, & D. Shemilt (Eds.), *The future of the past: Why history education matters* (pp. 321–342) doi:<http://www.ahdr.info/ckfinder/userfiles/files/TheFutureOfThePast.pdf>.
- Cooper, H. (2015). How can we plan for progression in primary school history? *Revista De Estudios Sociales*, (52), 16–31. doi:<https://revistas.uniandes.edu.co/doi/full/10.7440/res52.2015.02>.
- Deane, P., & Song, Y. (2015). The key practice, discuss and debate ideas: Conceptual framework, literature review, and provisional learning progressions for argumentation. *ETS Research Report Series*, 2015 (2), 1–21. doi:<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/ets2.12079>.
- Elder, D. I. (2012). Immense stimulation of mind: Critical thinking in the social studies. In M. Shaughnessy F. (Ed.), *Critical thinking and higher order thinking: A current perspective* (pp. 127–138). NY: Nova Science.
- Hale, E. (2012). Conceptualizing a personal, intellectual history / narrative: The importance of strong sense metacognition to thinking critically. In M. Shaughnessy F. (Ed.), *Critical thinking and higher order thinking: A current perspective* (pp. 139–164). NY: Nova Science.
- Krahenbuhl, K. S. (2016). Student-centered education and constructivism: Challenges, concerns, and clarity for teachers. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 89 (3), 97–105.
- Lee, P., & Shemilt, D. (2003). A scaffold, not a cage: Progression and progression models in history. *Teaching History*, (113), 13–23.
- Lietuvos pradinio ugdymo bendroji programa, 2008. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/1_pradinio%20ugdymo%20bendroji%20programa.pdf.

- Mercer, N. (2009). Developing argumentation: Lessons learned in the primary school. In N. Muller Mirza, & A. Perret-Clermont (Eds.), *Argumentation and education: Theoretical foundations and practices*. (pp. 177–194) Springer.
- Muller Mirza, N., & Perret-Clermont, A. (2009). *Argumentation and education: Theoretical foundations and practices*. (pp. 1–5). Springer.
- Nauckūnaitė, Z. (2007). Argumentavimas: Samprata ir didaktinės perspektyvos (1) [Argumentation: Conception and didactic perspectives]. *Pedagogy Studies/Pedagogika*, (86), 135–141. doi:<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/86/135-141.pdf>.
- Nauckūnaitė, Z. (2005). Argumentavimo mokymas [Teaching argumentation]. *Gimtasis Žodis*, 1, 1–5.
- Newman, M. (2014). *Vital witnesses: Using primary sources in history and social studies*. (pp. xiii). Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Rimkutė, E. (2007). *Mąstymas ir kalba* [Thinking and speech]. (pp. 126–127). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Schraw, G., & Gutierrez, A. (2012). Assessment of thinking skills. In M. Shaughnessy F. (Ed.), *Critical thinking and higher order thinking: A current perspective* (pp. 191–204). NY: Nova Science.
- Steiner, D. M. (2014). Learning, constructivist theories of. *Value Inquiry Book Series*, 276, 319–320.
- Stolare, M. (2017). Did the vikings really have helmets with horns? Sources and narrative content in Swedish upper primary school history teaching. *Education 3-13*, 45 (1), 36–50.
- Šetkus, B. (2002). *Darbas su istorijos šaltiniais: Praktiniai patarimai* [Work with historical sources: Practical advices]. (pp. 10–11, 22–25). Vilnius: Vaga.
- Van Drie, J., & Van Boxtel, C. (2008). Historical reasoning: Towards a framework for analyzing students' reasoning about the past. *Educational Psychology Review*, 20 (2), 87–110. doi:<https://link.springer.com/article/10.1007/s10648-007-9056-1>.
- The Ontario curriculum, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.edu.gov.on.ca/eng/curriculum/elementary/sshg18curr2013.pdf>.
- Žemgulienė, A. (2014). Šiuolaikinės didaktikos kaita: Istorijos mokymo pradiniam ugdyme didaktinės tendencijos [Changes in modern didactics: Didactic trends in teaching history in primary classes]. In R. Bruzgelevičienė (Ed.), *Ugdymo paradigmu iššūkiai didaktikai: Kolektyvinė monografija* (pp. 122–156). Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Žemgulienė, A., & Balcevič, N. (2016). Istorinio raštingumo ugdymas pradinėse klasėse: III–IV klasės mokinių istorinio šaltinio supratimo gebėjimai [Development of historical literacy: 3rd–4th formers' abilities to understand a historical source]. *Pedagogy Studies/Pedagogika*, 123 (3).
- Wineburg, S. (2010). Thinking like a historian. *Teaching with Primary Sources Quarterly*, 3 (1), 2–5. doi:http://www.loc.gov/teachers/tps/quarterly/historical_thinking/article.html.
- Woolfolk, A. (2010). *Educational psychology* (11th ed., Global ed.). Upper Saddle River (N. J.): Pearson Education.

Summary

ARGUMENTATION IN PRIMARY CLASS WHILE WORKING WITH HISTORICAL SOURCES: THE DEVELOPMENT OF 4TH FORMERS' ARGUMENTATION AND UNDERSTANDING HISTORICAL SOURCE ABILITIES

Aušra Žemguliė

Vilnius University, Lithuania

Aistė Babachinaitė

Vilnius, Lietuva

This research addresses the issue of development of argumentation and understanding historical sources abilities in 4th year classes. The theoretical section has revealed that the foreign studies propose to change educational system moving from the direct memorization, the knowledge reproduction to the knowledge interpretation, reasoning and using historical sources not only to obtain the necessary information, but to use it as evidence to create historical understanding. This approach is influenced by constructivism ideas, which encourage students to be active in the learning process. The basic idea is that history learning encourages students to think critically and defend their views by advancing sound arguments. When students is involved in argumentation process, they not only express their minds, but also they use language to improve their intellect and reasoning skills. We called argumentation as giving reliable arguments from historical sources to support statement.

The aim of the research is to identify how argumentative skills changes while working with historical sources through well-planned educational activity. The following research methods have been employed: the educational and psychological literature analysis, the education program analysis and the questionnaire of the tasks (taking into account primary education curriculum in Lithuania) whose data have been investigated using the qualitative analysis methods. Organization of educational activities and repeated research on abilities.

The conclusions show that 4th formers are sufficiently successful in giving statements and arguments to support statement while working with historical sources. They are insufficiently able to give sound arguments, because it requires to understand source's reliability. The additional educational activities have slightly contributed the improvement of the 4th formers' argumentative skills. They used the primary and secondary sources to construct a statement supported by the arguments and some evidence. Students have noticed that the arguments found in the primary sources are far more convincing and sounder than in the secondary sources. After this activity students are sufficiently successful in making a statement and giving arguments and reliable evidence to support statement. The research data have revealed that using historical sources in argumentation tasks developed not only argumentation (language subject), but also understanding historical source as evidence (history subject) abilities.

Keywords: primary education, teaching argumentation, teaching history, working with historical source.

Received 25 May 2018; accepted 28 June 2018

Aušra Žemguliė

PhD., Associate Professor, Vilnius University, Vilnius, Lithuania.

E-mail: ausra.zemguliene@fsf.vu.lt

Aistė Babachinaitė

Teacher, Vilnius, Lithuania.

E-mail: aisthenx@gmail.com